

NETREBA NÁS PODCEŇOVAŤ

Často počúvam argumenty: Nerobme z toho takú vedu, dieťa si svoju knihu nájde. Veď **deti netreba podceňovať**, ony sa v knihách samy zorientujú. Dôležité je, že vôbec niečo čítajú. Aj my sme potrebovali čas, kým sme si našli knihu. Potom si zaspomínam, aké to bolo, keď som sa ja ako dieťa vydávala na skusy s knihou. A súhlasím. Na chvíľu.

Všetky tieto argumenty majú v niečom pravdu. A rada by som verila, že sa nemusíme obávať. A náročky nechcem ani operovať protiargumentom, aké výsledky dosahujú deti pri testoch na čítanie s porozumením. Zaujíma ma totiž niečo iné.

Cítim potrebu vrátiť sa k tomu, prečo máme či chceme čítať. Už roky ma fascinuje otázka, ako v nás pôsobí SLOVO, k čomu nás stimuluje, čo v nás vytvára. Tieto otázky som si zvolila aj ako kľúč k rozprave. Verím totiž, že táto knižka bude miestom dialógu, a že v nás podnieti túžbu niečo si vyskúšať, ujasniť, objaviť PO SVOJOM. A rozmyšľať aj nad tým, PREČO TO NIEČO, TO SLOVO, TO ČÍTANIE. Nie bez úžitku. Pre seba, ale aj ďalej.

Aj ja sa po skončení tejto práce vrátim k svojej základnej otázke. Nielen preto, aby som ďalej hľadala, ale aj preto, aby som mohla niečo aj v praxi preniesť a vložiť do tých, ku ktorým si už vopred budujem dôveru. Do bábätiek, detí i mladých ľudí.

© Timotea Vráblová, 2017

© Ilustrácie: Mária Bačová, 2017

© Grafická úprava: Jana Satková, 2017

Jazyková redaktorka: Toňa Revajová

Vydala: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti – Centrum detskej literatúry, čítania a SK IBBY a OZ FANFÁRY, Bratislava 2017

Vydanie prvé

Náklad: 100 ks

ISBN 978-80-89154-59-3

Obraciam sa však najmä na vás, súkmeňovcov, dospelákov, partnerov v spoločnom úsilí. Napríklad s otázkami, ktoré mi deti a mladí nezriedka kladú, a ktoré vo mne vyvolávajú obavy, že osobnostný vývin sa v nastupujúcich generáciách v niektorých ich životných oblastiach, paradoxne, výrazne a nenáležite spomalil. (A pritom majú viac možností a príležitostí.) Už dvadsaťroční mladí ľudia sa ma občas pýtajú, ako sa vlastne dá vytvoriť a udržať skutočné priateľstvo. Pýtajú sa aj na to, či by predsa len nemohla existovať láska bez dôvery. Obávajú sa či dokonca odmietajú vkladať dôveru do vzťahu. A naozaj, stačí si prečítať literárne diela nastupujúcej autorskej generácie, a zistíme, že do literárnej podoby sa v prevažnej väčšine publikácií pre dospelých premietajú rovnaké otázky. Nielen v témach. Ale najmä v spôsobe písania, ktorému zažitý vzťahový rozmer chýba. Odrážajú aj iné problémy: napríklad nedostatočné vnímanie toho, čo je reálne a možné. Sú to symptomatické javy. A nielen v literatúre. Čo teda v živote mladí ľudia neprečítali? Prehliadli, nedožili? A čo by im pomohlo čítať v živote?

Tieto otázky sú dôležité nielen z hľadiska duševného vývinu či zdravia. Sú podstatné aj pri uvažovaní o čítaní. Citlivosť vo vnímaní vzťahov ovplyvňuje našu schopnosť vnútorného porozumenia. Rovnako ako ju ovplyvňuje aj zdravý kontakt s realitou.

Stále väčšie problémy sú so symbolickým jazykom. Mnohí mladí ľudia ani nerozumejú, načo ho ešte v kultúre potrebujeme. Oplatí sa vôbec mariť čas hlbším uvažovaním alebo nebodaj hľbaním, keď je efektívnejšie spoľahnúť sa na výsledky, ktoré ponúka programovaný jazyk. Kde začať? Ako ich motivovať k zmene? A čo urobiť preto, aby súčasné bábätká boli o dvadsať rokov v inej situácii?

Naša spoločnosť sa označuje za vedomostnú, no skúsenosti (aj z pedagogickej praxe) poukazujú na to, že sa nám život mení na zbieranie dát, informácií, nie skutočne prežitých, spracovaných poznatkov. Deti i mladí ľudia vo väčšej miere uprednostňujú schémy, a riadia sa nimi aj pri čítaní. Tým sa však proces získavania

skutočných vedomostí zjednodušuje, ochudobňuje. Problémy im robia otvorené otázky, pri ktorých by si vlastne sami mohli vyčutnať slobodu rozmýšľania, i to, že majú priestor využívať obrovské zdroje poznatkov. Aj tu pramenia ťažkostí hlbšieho vnímania a porozumenie pri čítaní.

Zaujímavé na týchto problémoch je to, že nie sú len naše, slovenské. Upozorňujú na ne odborníci i v globálnom, celosvetovom rámci. A zhodujú sa aj v tom, že dávno presiahli rámec možností vzdelávacieho systému.

Ukazuje sa, že je potrebné zhodnotiť novo sa vytvárajúce potreby detí, sledovať dôsledky spoločenských zmien a zmien v životnom štýle ľudí a rýchlo ich začať vyvažovať. Bola by škoda nevyužiť práve to, na čo je takáto kríza dobrá.

A tak by som si rada spolu s vami prešla priestorom knihy. Opäť sa vydala na skusy. Možno preto, aby sme si my dospelí spoločne oživilí, čo vlastne pre nás čítanie znamená. Najmä z hľadiska jeho kultúrneho pôsobenia. Čo pre nás znamená kultúra čítania? Akú skúsenosť s knihou, s čítaním chceme odovzdať tým mladším? Ako si chceme s nimi budovať spoločný jazyk? A kultúrny jazyk; teda aj jazyk hodnôt, krásy, dobra, pravdy, a prežívania hlbokých citov? Čo podľa nás má v našej komunite, v našom ľudskom svete pretrvať?

Za vytvorenie kultúrneho priestoru máme zodpovednosť my, nie deti. Nie inštitúcie, ale každý jeden z nás. Počítače a technológie to za nás nemajú právo preberať. Čítanie je výsostne **bytostná** záležitosť. A SEBA ako bytosti by sme nemali podceňovať.

TIMOTEA VRÁBLOVÁ

v knižniciach si aj naše deti po prečítaní Johanky chcú požičať aj knižku o Kláre Bôbikovej.

Počuli ste už o knihomoľskej myške v modrej skladanej sukničke? Deň čo deň sa prehrýza knihami. A usilovne študuje. V dome má sedemstojedenásť kníh a len pre ne si zväčšila obytný priestor. Malá myška je ochotná ísť nad rámec všetkých snov a predstáv myšieho rodu, prekročí aj tie najsmelšie hranice myší, len aby mohla čitateľsky rásť. Zatiaľ sa však stále ešte zmestí do veľkolepej knihy Jána Milčáka Starec, ktorý lietal.⁴⁵

Je čitateľkou – hrdinkou? Aký má z toho ošoh?

Jedného dňa k nej zaklope smrť. Vtrhne ako mačka. Myške srdce „bije rýchlejšie ako bubon džezového bubeníka“. A predsa v rukách drží hrubú rozčítanú knihu.

Boj medzi nimi na pohľad nie je akčný. Nejde o to, kto rýchlejšie beží, alebo ako sa s kaskadérskou presnosťou vymršťí do vzduchu. Mačka pomyselne zatína pazúry na tie najcitlivejšie miesta. Udiera na jej knihomoľskú osamelosť, využíva pocity bezbrannosti a neistoty malého tvora pred veľkým predátorom. Načahuje pazúry, otvára ústa: „Pod' sem, chcem ťa zjesť.“ „Neviem, čo sa má, ale viem, čo sa nemá,“ piští myška a listuje v knihe ďalej. Nuž, duchapritomné myšky – čitateľky.

Pokračujem a svoj album a rozširujem o dvoch hrdinov – nielen hrdinov čítania, ale aj rozprávania príbehov, Krištofa a Zrazy. Nájdete ich v knižke Daniela Heviera Svet zachránia rozprávky. Zatiaľ ich príbeh nebudem uzatvárať, boj o rozprávky totiž pokračuje aj medzi nami.

Takto sa teda začína môj album. Ako sa bude rozvíjať ten náš?

⁴⁵MILČÁK, Ján: Starec, ktorý lietal. TRIO PUBLISHING, Bratislava: 2015.

IV. HLADANIE BYTOSTNÉHO VZŤAHU S KNIHOU

KNIHA AKO PRIESTOR NA OSOBNÚ BLÍZKOSŤ

Mám rada názor spisovateľa a učenca Martina Buberu, ktorý hovorí o tom, že my ľudia sme výsostne vzťahové bytosti. Myslel tým na bytostnú vzťahovosť. Nie na náš vzťah k objektom, k veciam, ale k bytostiam. Ak je to pravda, tak potom sa budeme vtedy dobre cítiť vo svete, keď v sebe túto vzťahovosť rozvíjame. Rovnako, ak sa chceme zdravo osobnostne rozvíjať, ak chceme poznávať do hĺbky, nie povrchné, potrebujeme aj svoj životný priestor vnímať cez vzťah. Na osobnej úrovni sa táto vzťahovosť rozvíja v rodine a medzi blízkymi ľuďmi. Aj v súvislosti s čítaním.

Motiváciu čítať získava dieťa predovšetkým doma. Kniha by pritom nemala fungovať ako ďalšie médium, objekt, vec, ale ako vzácny prostriedok, možno **priestor hier**, ktorý nás vedie **do bližšieho vzťahu v rodine, s inými ľuďmi, s naším okolím a, samozrejme, so sebou**. Lebo práve v tomto intímnom kruhu sa dieťa učí čítať životný priestor a situácie v ňom.

Je užitočné a dôležité, ak mu od útleho veku prepájame životnú realitu s príbehmi a knihou. Pediatri a psychológovia odporúčajú cielenú prácu s knihou už od šiestich mesiacov alebo dokonca už od narodenia. V mnohých krajinách pracujú organizácie

(ako napríklad *Nati per leggere* v Taliansku), ktoré učia rodičov, ako pracovať s knihou pri dojčatách. Schopnosť čítať sa odvíja aj od počúvania a hry; teda od sústredenej komunikácie a podnetnej hry, pri ktorej dieťa prežíva našu blízkosť. Pri oboch má aj kniha a jeho príbehy (hoci aj vo forme básničky a pesničky) nezastupiteľné miesto.

Je to vlastne od počiatkov ľudstva ten najprirodzenejší spôsob komunikácie a odovzdávania skúseností. Veď podstatnou funkciou kvalitných príbehov je sprostredkovať vzťah, životné poznanie a stratégiu. Príbehy sa hovorili a písali ako ilustrácia podstatných tém, o ktorých ľudia uvažovali. A v tomto duchu obyčajne každé dieťa intuitívne pokračuje. Samo si vyhľadáva podnety. Je úžasné pozorovať pri batolátach, ako si v príbehu, ktorý im čítame alebo rozprávame, nájdú svoje kľúčové témy, ktoré sú pre ne v danom čase podstatné. Ak dieťa spracúva **problém bolesti**, obyčajne si **minipríbeh o „bo“** bude hľadať v každej básničke, pesničke alebo rozprávke, a ak tam nie je, určite sa naň opýta a čaká, že mu ponúkne nejakú súvislosť. Ak sa rodič naučí s týmito mechanizmami pracovať a spája ich s čítaním a rozprávaním, podporuje v dieťatku motiváciu k čítaniu a kladie dobrý základ pre vnímavosť a porozumenie pri čítaní.

Knihy tak začínajú fungovať ako priestor, v ktorom si dieťa prirodzene buduje vzťahové väzby, rozvíja zdravé modely správania, učí sa vnímať, využívať predstavivosť a postupne si nachádza aj stratégie na zvládanie životných úloh a situácií. Navyše spôsobom blízkym jeho vlastnej osobnosti.

POČÚVANIE AKO VNÚTORNÉ ČÍTANIE

Pre dieťa je úžasnou skúsenosťou, keď môže počúvať dospeláka, ktorý mu zanietene rozpráva alebo číta príbeh. Výskumy mozgovej činnosti (formou magnetickej rezonancie) detí vo veku 3 – 5 rokov preukázali, že pri počúvaní príbehu bez vizuálneho podne-

tu (dokonca bez sledovania ilustrácií) sa výrazne aktivovala ľavá mozgová hemisféra a zapájali sa tie procesy, ktoré v človeku pri vnímaní a vyhodnocovaní informácie vytvárajú komplexný „obraz“ prostredia a situácie a umožňujú mu naň primerane reagovať. Zistilo sa, že príbeh, ktorý deti iba počúvali, sa v ich mozgu premietal do vizuálnych obrazov a mozgová aktivita bola oveľa intenzívnejšia ako pri sledovaní filmu. Počúvanie je teda dôležitou stránkou stimulácie tých funkcií, ktoré súvisia s čítaním.

PRIESTOR HIER V KNIHE

S mladou scénografkou Máriou Bačovou sme sa pustili do skúmania možností využiť knihu ako „scénické laboratórium“, v ktorom dieťa bude putovať vlastným mikrokozmosom čítania. Samozrejme, nápad samotný je prirodzený bežnému detskému mysleniu a podporuje deti vo vlastných hrách. Hoci s obrázkovou knihou *Dierožrút*. Obsahovo je to príliš náročná kniha pre deti. Zaoberá sa existenciálnymi problémami ako je zmysel života, prázdnota, finalita života. Pre začínajúcich čitateľov to teda nie je najjednoduchšie čítanie. No niekedy sa predsa stane, že dieťa siahne aj po knihe, ktorú má starší súrodenec alebo i rodič na stole. Možno práve tú o *Dierožrútovi*. A tak sme v situácii, keď mu príbeh môžeme adaptovať, teda prispôbiť a upraviť do podoby blízkej jeho vnímaniu.

Je to spôsob veľmi podobný tomu, ako keď si dieťa vyberá pri čítaní z knižky svoju časť príbehu. Pritom sa aj dieťaťu bežne stáva, že tú svoju časť si potom transformuje aj do bežných situácií a hier, a týmto spôsobom ďalej svoj problém, zosobnený príbeh spracúva. Hry vo fyzickom priestore a s fyzickými predmetmi, ktoré dieťa pri hrách využíva, pritom plnia nezastupiteľnú úlohu. Malé deti sa potrebujú dotýkať skutočného fyzického sveta, presúvať si v ňom predmety, chodiť medzi nimi, búrať ich a stavať, dávať im vlastné úlohy, a tak sa učia vytvárať a realizovať svoje